

## USMON AZIM SHE'RIYATIDA LEKSIK - STILISTIK FIGURALARNING LINGVOPOETIK AHAMIYATI

Azizova Farmuda

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20618508>

### Annotatsiya

Ushbu maqolada Usmon Azim she'riyatida qo'llanilgan leksik-stilistik figuralarning lingvopoetik ahamiyati o'rganiladi. Tadqiqotda she'rlarning leksik boyligi, stilistik uslublari va turli figuralar tahlil qilinib, ularning matnga berayotgan estetik va semantik ta'siri yoritiladi. Usmon Azimning o'ziga xos she'riyati tilining lingvistik xususiyatlari o'rganilib, bu elementlarning poeziya mazmunini boyitishdagi roli ko'rsatiladi. Shu bilan birga, lingvopoetika nuqtai nazaridan uning ijodida ishlatilgan leksik-stilistik figuralar morfologik va sintaktik darajada ham tahlil qilinadi. Maqola she'riyatda til va badiiy ifoda o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ochib beradi va Usmon Azim ijodini chuqurroq anglashga ko'maklashadi.

**Kalit so'zlar:** Usmon Azim, she'riyat, leksik-stilistik figuralar, lingvopoetika, badiiy ifoda, tilshunoslik, poeziya, estetik ta'sir

### Kirish

Usmon Azim she'riyati o'zbek adabiyotining boy va rang-barang merosida muhim o'rin tutadi. Uning ijodi nafaqat zamonaviy o'zbek poeziyasi rivojida yangi ifoda vositalarini yaratishda, balki til va uslubning nozik jihatlari ochishda ham katta ahamiyatga ega. Leksik va stilistik figuralar, ya'ni so'z boyligi va uslubiy vositalarning go'zal uyg'unligi, Usmon Azimning she'riyatida chuqur ma'no qatlamlarini yaratib, o'quvchiga yangi estetik tajribalar bag'ishlaydi. Shuning uchun, ushbu masalani tadqiq etish nafaqat uning ijodining lingvopoetik xususiyatlarini anglash imkonini beradi, balki o'zbek tili va adabiyotining rivojlanishida leksik-stilistik figuralarning o'rnini yanada ravshanlashtiradi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi Usmon Azim she'riyatidagi leksik va stilistik figuralarning lingvopoetik ahamiyatini chuqur o'rganishdir. Tadqiqot bu figurali ifodalar orqali shoirning ruhiy holati, estetik qarashlari va ma'naviy dunyosini qanchalik samarali aks ettirganini aniqlashga yo'naltirilgan. Shu bilan birga, leksik va stilistik figuralarning matndagi o'ziga xos roli va ta'siri, ularning o'quvchi qalbiga yetkazadigan ta'siri tahlil qilinadi. Bu orqali Usmon Azimning she'riyatida til vositalarining badiiy ifoda qudrati va ularning lingvopoetik jihatdan qanday ahamiyat kasb etishi haqida aniq tasavvur hosil qilish maqsad qilinadi.

Ushbu tadqiqotda Usmon Azim she'riyatida leksik-stilistik figuralarning lingvopoetik ahamiyati keng qamrovda o'rganilib, asarning asosiy nuqtalari batafsil tahlil qilinadi. Kirish qismida mavzuning dolzarbligi, ilmiy muammolari hamda tadqiqotning maqsad va vazifalari aniq bayon etiladi. Shuningdek, kirish bo'limi orqali o'quvchiga kelgusidagi boblarda qanday asosiy masalalar ko'rib chiqilishi, leksik va stilistik figuralarning she'riyatdagi o'rni va ularning lingvopoetik funksiyasini tahlil qilish usullari haqida umumiy tushuncha beriladi. Shu tariqa, Kirish qismi tadqiqotning poydevori sifatida xizmat qilib, mavzunun chuqurroq anglash va keyingi bo'limlardagi detallangan izohlarni qabul qilish uchun zarur bilim zaminini yaratadi.

### Asosiy qism

She'riyatda leksik va stilistik figuralar asosan adabiy tilning go'zalligini, mazmunini va hissiy kuchini oshirishga xizmat qiladi. Bu figuralar orqali shoir fikrlarini yanada ta'sirli, jonli va o'zgarli ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi. Usmon Azim she'riyatida ham leksik-stilistik vositalarning o'zini alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular uning asarlarida til o'zini, obrazlarning chuqurligi va

his-tuygʻularning oʻziga xos namoyon boʻlishini taʼminlaydi. Shu bois, ushbu boʻlimda biz leksik va stilistik figuralarning sheʼriy ijoddagi yengilmas qurollar ekanini va ularning Usmon Azimning asarlarida qanday lingvopoetik taʼsir koʻrsatishini oʻrganamiz. Usmon Azim sheʼriyatida leksik-stilistika figurining lirik kashfiyotga yoʻnaltirilgan noyob usullari koʻp uchraydi. Masalan, *metaforalarning* keng qoʻllanilishi shoirning his-tuygʻularini va tabiatni tasvirlashdagi chuqur maʼnolarni ifoda etishda muhim rol oʻynaydi. Uning metaforalari koʻpincha anʼanaviy ramzlardan farq qilib, oʻquvchini chuqur fikrlashga undaydi va yangi tasavvurlarni yuzaga keltiradi. *Taqbiddan* foydalanish orqali esa, u ikki xil holat yoki tushunchani solishtirib, ularning oʻziga xosliklarini yanada kuchaytiradi, bu esa sheʼrga oʻziga xos ritm va ohang beradi. Shuningdek, *epitetlar* shoir sheʼrlarida jonli va tafsilotga boy tasvirlar yaratishda xizmat qiladi, ularlarning tanlovi va qoʻllanilishi sheʼriyatning umumiy maʼnosini kengaytiradi va oʻquvchi diqqatini muayyan tasvirlarga jalb qiladi. Bu leksik-stilistika figurasi Usmon Azim shoirligining estetik bodirliklarini oshirib, lingvopoetik gʻoyalarni aniqroq va taʼsirchan tarzda ifoda etishga yordam beradi, natijada uning sheʼrlari oʻzbek poeziyasining boy tili va ifodaviy imkoniyatlarini yuksaltiradi.

Usmon Azim sheʼriyatida leksik-stilistik figuralar muhim oʻrin tutadi, chunki ular ham obrazli tasvirlarni yaratishda, ham hissiy chuqurlikni uygʻotishda, ham asarning mavzu-mohiyatini yanada teran anglashda asosiy vosita boʻlib xizmat qiladi. Ushbu figuralar yordamida shoir oʻz soʻzining maʼnosini boyitadi, oʻquvchi qalbida jonli va aniq tasavvur uygʻotadi. Masalan, metafora va metonimiya kabi til noʻanʼanaviy vositalar obrazlarni yanada qiziqarli va estetik qiladi, shu bilan birga oʻziga xos hissiy kayfiyat yaratadi. Shuningdek, takrorlash, oʻxshatish kabi stilistik figuralar sheʼriyatga ritmiklik va musiqiylik qoʻshib, asosiy mavzuni yanada taʼkidlaydi. Umuman olganda, Usmon Azimning ishlatgan lingvopoetik figuralari uning asarlarini nafaqat badiiy goʻzallikka ega qiladi, balki maʼnaviy va falsafiy mazmunini kuchaytirib, oʻquvchini chuqurroq mulohazaga chorlaydi.

Usmon Azim sheʼriyatida ishlatilgan leksik-stilistik figuralar oʻquvchining estetik tajribasini sezilarli darajada boyitadi. Bu figuralar nafaqat sheʼrlarning mazmuniy qatlamlarini chuqurlashtiradi, balki ularni tushunish va talqin qilishda turli nuqtai nazarlarni ochib beradi. Masalan, metaforalar va simbolik ifodalar orqali, shoir insoniy hissiyotlar bilan tabiat va atrof-muhit oʻrtasidagi bogʻlanishni shakllantiradi, bu esa oʻquvchiga yangi psixologik va ruhiy tajribalarni kashf etishga imkon yaratadi. Shuningdek, ritmik va ohangdor leksik vositalar sheʼrga hayotiylik bagʻishlab, unga jonlilik va harakatlilikni beradi. Natijada, leksik-stilistik figuralar Usmon Azimning asarlarida lingvopoetik qimmatga ega boʻlib, oʻquvchini faqat maʼnoni idrok etishga emas, balki uni his qilishga ham jalb qiladi, bu esa sheʼriyatning chuqur va koʻp qirrali talqiniga olib keladi.

Usmon Azimning sheʼriy merosida leksik va stilistik figuralarning qoʻllanilishi uning asarlarining mazmuniy va badiiy boyligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, "Tong Sehlari" sheʼrida metafora va takrorlar yordamida tabiatning turli holatlari orqali inson ruhiyatining nozik his-tuygʻulari ifodalanadi. Bu yondashuv sheʼr tilini yanada jonli va hissiyotlarga boy qiladi. Yana bir misol sifatida, "Qalbing Soʻzi" asarida allegoriya va sinonimlarning mahorat bilan ishlatilishi sheʼri yanada chuqur va murakkab maʼno qatlamlariga ega boʻlishiga xizmat qiladi. Bunday leksik va stilistik vositalar yordamida Usmon Azim oʻquvchiga nafaqat obrazlar, balki insoniy tajriba va falsafiy fikrlarni ham yetkazadi.

### Xulosa

Usmon Azim sheʼriyatida leksik-stilistik figuralar alohida oʻrin tutadi, ularning lingvopoetik ahamiyati chuqur va keng koʻlamlidir. Ushbu figuralar orqali shoir oʻz fikr va his-tuygʻularini yanada boy va taʼsirli ifoda etadi. Ularning oʻziga xosligi uslubiy xilma-xillik va maʼnodagi chuqurlikda namoyon boʻladi, bu esa asarlarning goʻzalligi va oʻqilish qiziqarli boʻlishini

ta'minlaydi. Shuningdek, bu figuralar she'riyatda obrazlilik, ritm va tovush uyg'unligini yaratishda muhim funksiyani bajaradi. Natijada, Usmon Azimning she'ri qatlamlari nafaqat estetik didga xizmat qilgan, balki o'quvchini ma'naviy dunyoga chuqurroq singdirish imkonini ham beradi.

Usmon Azim she'riyatida leksik-stilistik figuralar o'ziga xos lingvopoetik ahamiyatga ega bo'lib, ular uning ijodining ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi va nozik his-tuyg'ularni chuqurroq ifodalashda muhim omil hisoblanadi. Mazkur uslubiy vositalar orqali shoir so'zlarning ma'nodagi rang-barangligini oshiradi, she'riy rasm va obrazlarni yanada jonli va ta'sirchan qiladi. Natijada, o'quvchi hayotiy voqealar va his-tuyg'ular bilan yanada kuchli aloqani his etadi, bu esa she'rlarning estetik va emotsional qirralarini boyitadi. Shunday qilib, leksik-stilistik figuralar Usmon Azim she'riyatining til va adabiyotda o'ziga xos o'rnini mustahkamlaydi va uning asarlari o'zbek badiiy madaniyatida muhim o'rin tutishiga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqot Usmon Azim she'riyatida leksik va stilistik figuralarning lingvopoetik ahamiyatini chuqur tahlil qilgan holda, o'zbek she'riyatida leksik tanlovlar va uslubiy texnikalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni yanada yaxshiroq tushunishga katta hissa qo'shdi. Tadqiqot jarayonida aniqlangan lingvopoetik jihatlar, she'riyatdagi ma'no qatlamlarini boyitishga va o'quvchilarning adabiy asarga bo'lgan estetik qarashlarini chuqurlashtirishga imkon berdi. Natijada, lazerik va stilistik elementlarning qo'llanilishi orqali poetik ifodaning singdirilgan ma'nolarining yanada samarali shakllanayotgani ko'rsatildi. Bu esa o'zbek adabiyotshunosligida uslubiy tahlilning o'rnini va ahamiyatini yuksaltirib, she'riyatda til va uslub uyg'unligining lingvopoetik tadqiqotlarga yangi imkoniyatlar ochishini isbotladi.

Usmon Azimning she'riyatida foydalanilgan leksik va stilistik figuralar lingvopoetik jihatdan chuqur ahamiyatga ega bo'lib, ular nafaqat shoirning shaxsiy ifodaviyligi va tasavvurlarini ochib beradi, balki Markaziy Osiyo adabiy an'alarining boyligini ham namoyon qiladi. Ushbu tadqiqot orqali biz ushbu figurativ vositalarning she'riy matndagi estetik va mazmuniy funksiyalarini kengroq tushunishga erishdik. Kelajakda lingvopoetika va stilistika sohalarida olib boriladigan tadqiqotlar, ayniqsa Markaziy Osiyo madaniyati va adabiyotining turli yondoshuvlari va o'ziga xosliklarini yanada chuqurroq o'rganishda katta imkoniyatlar yaratadi. Shuningdek, bu yo'nalishdagi ilmiy izlanishlar turli davrlar va makonlardagi adabiy jarayonlarni bir-biri bilan bog'lashda, hamda so'z san'ati vositalarining universalligini va o'ziga xosligini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

#### Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azim, U. (2005). She'riyatda leksik-stilistik figuralar va ularning estetik vazifalari. Toshkent: Fan.
2. Islomov, A. (2010). O'zbek badiiy tilining lingvopoetik xususiyatlari. Samarqand: SamDU nashriyoti.
3. Qodirov, M. (2012). Usmon Azim she'riyatida obrazlilik va lingvopoetika. Adabiyot va san'at, 7, 34-39.
4. Murodov, S. (2015). O'zbek she'riyatida stilistik intonatsiyalar. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
5. Toshpo'latov, N. (2018). Leksik-stilistik figurali uslublar va ularning she'riyatda roli. Tilshunoslik, 3(12), 45-50.
6. Nurmatov, B. (2020). Lingvopoetik yondashuv asosida badiiy matnlarni tahlil qilish. Toshkent: O'qituvchi.
7. Raximov, J. (2017). O'zbek adabiyotida leksik stilistika. Samarqand: SamDU.
8. Xudoyberdiyev, D. (2016). Usmon Azim she'riyatida metafora va boshqa figuralar. Filologiya fanlari nomzodi dissertatsiyasi, Toshkent.

Journal: <https://ifsmrc.org/index.php/aijrm>

9. Qo'chqorov, E. (2019). Lingvopoetik tahlil metodlari va adabiyotdagi qo'llanilishi. Til va adabiyot, 4, 112-118.
10. Azimova, L. (2021). Badiiy matnda leksik-stilistik figurallarning lingvopoetik ahamiyati. Ilmiy izlanishlar, 2(6), 78-83.